

УДК 784–053.5

С. П. ЯБКОВСЬКА

викладач-методист

Г. К. ШУЛЬ

викладач

Луцький педагогічний коледж

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ОПТИМАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ВОКАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

У статті висвітлено основні підходи до класифікації методів вокальної роботи в системі “педагог-вокаліст” на сучасному етапі. Зазначено, що прикладне значення запропонованого матеріалу полягає у виявленні специфіки та оптимальності умов застосування конкретних методів навчання вокалу учнів в умовах особистісно зорієнтованої освіти.

Ключові слова: артикуляційний апарат, методи вокальної роботи, механізм звукоутворення, тембр, фонема.

Постановка голосу – це процес його пристосування й розвитку для професійного виконання. Якщо голос поставлений в академічній манері співу, він повинен мати гарний, правильно сформований співацький тембр, рівний діапазон, достатню силу. Усвідомлення суті голосоутворення можливе лише за умови вивчення психологічних процесів, що його супроводжують, і досконалого знання основних методів вокальної роботи.

Зауважимо, що педагогічні цілі застосування основних методів роботи передбачають:

- постійне використання методів вокальної роботи на уроках постановки голосу;
- розвиток особистості учня, тобто розвиток вокального мислення, естетичного виховання, формування високої вокальної культури;
- підвищення ефективності та якості навчання;
- вирішення проблем співпраці педагога та учня.

Зазначимо, що застосування основних методів вокальної роботи спрямоване на розвиток індивідуальності кожного учня.

При використанні основних методів вокальної роботи форма подання матеріалу зумовлюється конкретним видом вокального заняття з урахуванням індивідуальних особливостей учня, створенням нових стимулів для успішного оволодіння матеріалом, здобуттям комплексу знань та їх використанням, що закріпиться подальшою самостійною роботою.

Мета статті – розкрити роль основних методів вокальної роботи в процесі співацького виховання учнів.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

- простежити, який вплив мають основні методи вокальної роботи на формування вокальних здібностей;

- проаналізувати особливості основних методів вокальної роботи;
- з'ясувати умови психологічної готовності організму співака до творчої роботи.

У розвиток теорії вокального виховання значний внесок зробили Ю. Алієв, М. Глінка, П. Голубєв, Л. Дмитрієв, В. Ємельянов, Н. Кулікова, В. Морозова, В. Садовніков, Г. Стулова, А. Яковлев; у розвиток української вокальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів – Л. Василенко, А. Менабені, О. Прядко, Г. Стасько. Психологічні аспекти вокального процесу розглядали Л. Гавриленко, В. Єрмолаєв, Б. Теплов. Сучасну теорію музично-педагогічної освіти збагатили доробки О. Дем'янчука, Л. Масол, О. Рудницької.

Голос – це багатство й дар Божий. І варто подумати, як його зберегти, як ним розпорядитися, кому і як довіритися, і як голос повинен служити високому мистецтву. Так, основними методами вокальної роботи в процесі співацького виховання дітей Г. Стулова вважає пояснювально-ілюстраційний метод у поєднанні з репродуктивним, концентричний метод М. Глінки, фонетичний метод співу “подумки” та метод порівняльного аналізу [2, с. 9].

А. Мекабені пропонує таку класифікацію методів вокальної роботи: концентричний, фонетичний, пояснювально-ілюстраційний, репродуктивний, евристичний, послуховий.

Евристичний метод пропонує покрокове виконання учнями співацьких рухів, пошук необхідного характеру звучання на основі розуміння змісту та характеру музичного образу [6, с. 34].

Пошуковий метод розглядають як спосіб організації пошукової творчої діяльності учня.

Проаналізуємо суть основних методів вокальної роботи, запропонованих в обох класифікаціях.

Пояснювально-ілюстраційний метод – найпоширеніший метод вокальної роботи. Цей метод передбачає, насамперед, пояснення та показ співацького звучання, способів роботи голосового апарату, видимих рухів артикуляційних органів, різних груп м'язів, що забезпечують функціонування співацького апарату. В певному розумінні викладач, його тіло стають своєрідним наочним прикладом. У процесі навчання співу важливо запропонувати дітям через дотикові відчуття зрозуміти, як озвучуються резонатори, працюють певні групи м'язів тощо. При цьому необхідно, насамперед, формувати в учнів слухове уявлення про висоту звуку, його якість, тембр, тобто виховувати в них вокальний слух як першочергове завдання вокальної роботи.

Репродуктивний метод тісно зв'язаний з пояснювально-ілюстраційним. В основі його лежить процес наслідування педагога, відтворення та повторення співацького звуку й способів його відтворення. Вокальний показ педагога має бути точним, якісним, неголосним, відповідати нормам академічного звучання. Голос педагога має бути максимально

наближеним при показі до звучання дітей по силі, тембру. Зазвичай зменшується вібрато, використовується фальцетне звукоутворення.

Автором *концентричного методу* вокального навчання є М. Глінка. Він зазначав: “За моєю методикою, необхідно спочатку вдосконалити натуральні ноти (тобто без будь-якого зусилля взяті), а вдосконаливши їх – потрібно опрацювати та довести до можливої досконалості й інші звуки”.

М. Глінка наполягав:

- прямо попадати на ноту;
- звертати велику увагу на правильність і невимушеність голосу;
- співати не голосно й не тихо, але вокально;
- старатися зрівняти всі ноти ...;
- “... взяв ноту – тримай її в рівній силі” [2, с. 18].

Суть методу М. Глінки в систематичному вдосконаленні голосу, починаючи від центру, поступово розширюючи діапазон угору й вниз.

Метод співу “подумки” є одним із найважливіших і найбільш ефективних. Спів “подумки” розвиває вокально-слухову уяву, оберігає голос від втоми, виключаючи багаточисельні повторення, активізує увагу, забезпечує зібраність дітей, допомагає формуванню еталонів співацького звуку.

В процесі співу “подумки” діти повинні енергійно, беззвучно артикулювати. Важливо, що в процесі співу “подумки” активно “працюють” голосові зв’язки, включаються в роботу дихальні м’язи, створюються нервові зв’язки, забезпечуючи ефективність співацького розвитку.

Метод порівняльного аналізу пропонує постійне порівняння різних варіантів показу співацького звучання педагога та учнів. Цей метод порівняння стимулює процес навчання співу, активізує особистісну участь дітей у цій діяльності.

Найважливішим завданням вокального навчання є вирівнювання звучання голосу, покращення вимови різноманітних фонем. Це забезпечується стабілізацією положення гортані та єдиною манерою артикуляції. Єдина манера вокальної вимови основних фонем дає змогу забезпечити рівність тембрового звучання голосу. Це завдання допомагає успішно вирішити фонетичний метод.

Фонетичний метод. З нашого досвіду цей метод є вирішальним. Опираючись на працю санкт-петербурзького педагога А. Яковлева “Фізіологічні закономірності співацької атаки”, протягом багатьох років ми систематично та активно використовували запропоновані ним вправи. Зміст фонетичного методу викладено в книзі А. Дмитрієва “Основи вокальної методики” та в статті А. Менабені “Методи вокальної роботи в школі”.

Фонетичний метод передбачає:

- гарне знання механізму звукоутворення;
- знання впливу окремих фонем мови на гортань, органи дихання, ротоглотку, звукопровідну рупорну систему;
- знання акустичних властивостей основних фонем мови.

Фонетичний метод заснований на появленні послідовного рефлексу. Кожній фонемі відповідає конкретна архітектоніка м'яких резонаторів, повний артикуляційний уклад. При озвученні попередня фонема має вплив на якість формування наступної. Фонетичний метод пропонує шляхи вдосконалення співацького процесу методом певного підбору фонем мови у вправах. Розглянемо ті, що найбільше використовують у співі.

Як відомо, для співу найбільш зручними є п'ять голосних: "а", "о", "у", "і", "е". Голосна "а" забезпечує ротоглотному каналу рухоподібну форму, допомагає звільнити артикуляційний апарат, виявити природню роботу, зв'язок, індивідуальний тембр голосу.

Голосна "о" допомагає підняттю м'якого піднебіння, дуже добре організовує зівок, допомагає зняти горловий призвук у співі та ліквідувати зажатість.

Голосна "у" більш за всіх піднімає м'яке піднебіння, дуже добре організовує зівок, активізує губи, голосові зв'язки, допомагає звільненню нижньої щелепи, формує в дітей головний регістр, забезпечує проточність. Варто пам'ятати, що "у" – найтемніша та найглибша голосна. Вона дуже корисна в поєднанні штрихів легато й стакато. Стакато з початку вправи організовує невимушену та органічну роботу голосових зв'язок, глибинність ротоглотки активізує рух діафрагми (діти відчувають рух передньої стінки живота – "животик підстрибує").

Голосна "і" – найдзвінкіша з голосних, добре озвучується в головних резонаторах, завдяки своїй верхній форманті допомагає зробити голос більш яскравим, блискучим, допомагає наблизити звук. Дуже корисна при глухому затемненому звучанні, при її вимові гортань піднімається, тому вона протипоказана при зажатому, горловому тембрі.

Голосна "е" за артикуляційним укладом не завжди зручна. Використовувати її рекомендуємо в тому випадку, коли голос звучить на цій голосній краще ніж на інших, "е" сприяє активній атаці.

Йотовані голосні (є, ї, ю, я) використовують для утворення близького, зібраного, яскравого та високого звучання простих голосних, для активізації голосових зв'язок у момент атаки. Ці голосні при горловому призвуці необхідно використовувати обережно.

Із приголосних звуків найбільш часто в співі використовують сонорні приголосні (л, м, н, р), що можуть вокально звучати: "л" – активізує кінчик язика, збирає звучання, організовує м'яку атаку; "м" – наближає звук, "м" і "н" – посилюють носове резонування, "р" – добре організовує дихання та роботу голосових зв'язок.

Губні приголосні (б, м, п) активізують губи.

"Д", "з", "л" застосовують при глухому, глибокому звучанні.

"Б", "д" формують тверду атаку.

"К" і "г" корисні в роботі з дітьми з малорухливим, скованим язиком, допомагають виправити біле звучання, активізують роботу дихання.

Послідовність голосних “і”, “е”, “а”, “о”, “у” збільшує розмір ротової щілини; “і”, “у”, “о”, “е”, “а” – зменшує напругу голосових м’язів; “а”, “о”, “е”, “у”, “і” – підвищує підзв’язковий тиск.

Навіть короткий огляд властивостей деяких фонем мови демонструє важливість кожного звуку в будь-яких вправах для розспівування. Тут не має бути випадковості, стихійності – все повинно бути в системі й цілеспрямовано.

Фонетичний метод передбачає використання цілеспрямованої системи вправ, заснованої на певному чергуванні фонем, враховуючи специфічні особливості їх формування. Фонетичний метод використовують також у процесі розучування пісень у формі вокалізів, заміни незручних фонем на більш зручні для досягнення необхідної якості звучання.

Висновки. Однією з найскладніших проблем сучасної вокальної педагогіки є керівництво роботою голосового апарату співака, яка повинна забезпечувати послідовний та систематичний процес опанування всіма параметрами голосоутворення – від елементарних знань до вершин вокальної майстерності. Основне завдання педагога – проникнути в неповторний світ кожного учня, збагатити його своїм особистим досвідом, допомогти йому досягти вокально-художньої майстерності, зберегти голосовий апарат, привчити до самостійної навчальної діяльності.

Визначення основних методів вокальної роботи забезпечило можливість ґрунтовного дослідження сформованості вокальних знань учнів, виявлення їх індивідуальних особливостей, застосування в навчанні, корегування та подальший розвиток природних даних учнів у процесі вокально-виховної підготовки, а отже, формування в них високої професійної вокальної культури. Очевидно, що знання всіх основних методів вокальної роботи з дітьми є пріоритетним для педагога-вокаліста, оскільки саме від їх використання залежатиме як підбір належних вокально-технічних вправ, так і успішність публічного виступу вихованця, а отже, й подальший навчальний процес.

Список використаної літератури

1. Алиев Ю. Б. Пение на уроках музыки: конспекты уроков, репертуар, методика / Ю. Б. Алиев. – Москва, 2005. – 132 с.
2. Глинка М. Упражнение для усовершенствования голоса, методические указания и вокализы-сольфеджио / М. Глинка. – Москва, 1992. – С. 5.
3. Гонтаренко Н. Б. Сольное пение: Секреты вокального мастерства : метод. пособ. / Н. Б. Гонтаренко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 155 с.
4. Смелянов В. В. Развитие голоса. Координация та тренінг / В. В. Смелянов. – Санкт-Петербург, 1997. – 175 с.
5. Куликова Н. Ф. К вопросу о работе с неточно интонирующими учащимися первого класса // Музыкальное воспитание в школе. – Москва, 1976. – Вып. 11. – 37 с.
6. Менабени А. Г. Методика обучения сольному пению / А. Г. Менабени. – Москва : Просвещение, 1987. – 95 с.
7. Садовников В. И. Орфоэпия в пении / В. И. Садовников. – Москва, 1952. – 96 с.

8. Стулова Г. П. Дидактические основы обучения пению / Г. П. Стулова. – Москва, 1988. – С. 24.
9. Яковлев А. С. О физиологических основах формирования певческого голоса / А. С. Яковлев // Вопросы певческого воспитания школьников. – Москва, 1958. – 246 с.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2016.

Ябковская С. П., Шуль Г. К. Теоретико-прикладные аспекты оптимального использования методов вокальной работы в процессе формирования вокальной культуры учеников

В статье освещены основные подходы к классификации методов вокальной работы в системе “педагог-вокалист” на современном этапе. Указано, что прикладное значение предложенного материала заключается в выявлении специфики и оптимальности условий применения конкретных методов обучения вокалу учеников в условиях личностно сориентированного образования.

Ключевые слова: *артикуляционный аппарат, методы вокальной работы, механизм звукообразования, тембр, фонема.*

Yabkovska S., Shoul G. Theoretical and Applied Aspects of the Methods of Vocal Work Optimal Using in the Process of Children’s Vocal Culture Forming

The voice setting is a process of its adaptation and development for further professional performance. The only way to understand the phenomenon of voice formation is through learning the psychological processes that accompany it and thorough knowledge of the basic techniques of vocal work.

Objective of this article is to highlight the main methods of vocal work in the children singing education. To achieve this objective the following tasks were fulfilled:

- to observe the influence of the main methods of vocal work on the individual features of vocalists;*
- to analyze the peculiarities of the main methods of vocal work;*
- to reveal the conditions of the singer’s body psychological readiness to the creative work.*

As a result of the work we can say that the most important task of vocal learning is leveling sounding voice, improving pronunciation of different phonemes. This is could be achieved by stabilization of the larynx and the only manner of articulation. Thorough learning and analysis of the basic techniques of vocal work are vital in the process of the voice setting.

The article analyzes the role of the main methods of vocal work in the children singing education. The classification of vocal techniques is also presented in the article. The role of self-education in the development of high activity is also distinguished. It is proved that knowing and usage of the main vocal methods is one of the main tasks of the teacher-vocalist.

Key words: *methods of vocal work, mechanism of sound production, phoneme, speech apparatus, timbre.*